

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. **De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden.** Serie WRR Rapporten, nr. 76. Den Haag, Amsterdam: WRR, Amsterdam University Press, 2006, 278 p., € 39,50
ISBN 90 5356 926 X

VUILHEID, BEHOEFDIGHEID, ZIEKTE, ONWETENDHEID, LEDIGHEID – EN DE HEDENDAAGSE UITDAGINGEN AAN HET VERHEFFEN EN HET VERBINDEN

De allergrootste sociale interventie in West-Europa en de VS mag toch wel de verzorgingsstaat heten. Gaat hij in 2007 met pensioen, 65 jaar nadat Lord William H. Beveridge in 1942 het rapport met zijn eigen naam in de titel uitbracht dat de uitdaging formuleerde voor het naoorlogse Groot-Brittannië? Na de *warfare state* de *welfare state*. Tegelijk is Beveridge (1879-1963) zo grondig beïnvloed door de Fabian Society, *upper middle-class* intellectuelen sinds de voorvorige eeuwwisseling onder wie Beatrice Potter Webb, met wie hij reeds in 1909 het *Poor Laws Report* samenstelde, dat hij tot deze kring gerekend wordt – en dan is de verzorgingsstaat weer ouder. Die antedatering geldt ook voor Nederland waar het liberale

kabinet-Pierson aan het begin van de twintigste eeuw met een reeks sociale wetten de grondslag legde van de latere verzorgingsstaat. Of heeft zijn conceptie al plaatsgevonden ergens tussen 1597 en 1601, met de Elizabethaanse *Poor Law*? Daarin draait het immers om 'the obligation to set the poor to work and to care for the lame, impotent, old and blind, which the law of 1597 imposed on every parish [...] is the origin of a security that was universal to all subjects of the Crown, *although it took some while to be translated into practice*', zoals E.P. Hennock met een historische knipoog (mijn cursivering) noteerde in 1965. Zeker, het *Beveridge Report* is een voorbeeld van machtig politiek-strategisch inzicht, met een lange

voorgeschiedenis. De *welfare state* zou, aldus Beveridge, na de oorlog de strijd moeten aanbinden met *squalor* (vuilheid), *want* (behoef-tigheid), *disease* (ziekte), *ignorance* (onwetendheid) en *idleness* (ledigheid, werkloosheid). Toen de sociaaldemocraten in 1945 aan de macht kwamen, wisten zij met de argumenten van Beveridge conser-vatieven en andere twijfelaars over te halen om mee te doen aan de *welfare state*. Die zou het concur-entievermogen van de Britse industrie versterken wanneer de extra kosten van de arbeid (gezondheidszorg, pensioenen) niet langer bestreden zouden worden uit private kassen (*corporate ledgers of voluntary associations*). Door er wettelijk verplichte publieke voorzieningen van te maken, aldus de sociaaldemocraten, zouden de arbeiders gezonder, welva-render en dus hoger gemotiveerd en productiever worden, hetgeen de vraag naar Britse producten alleen maar ten goede kon komen. De voorstanders wonnen. De Nederlandse epigoon van het Britse rapport, van de Commissie-Van Rhijn, haalde het vlak na de oorlog zelfs in twee versies niet, opboksen als de bijbehorende inzichten moesten tegen de bestaande werkgevers-werkne-mersarrangementen en de vrijwilli-ge voorzieningen in eigen kring, die de staat op afstand hielden. Gerard Veldkamp slaagde er pas in de jaren zestig als KVP-minister van Sociale Zaken en Volks-gezondheid in een vangnet aan regelingen tot stand te brengen. Zie de Algemene Kinderbijslagwet, de Ziekenfondswet, de Wet op het

sociaal minimum, de Wet op de Arbeidsongeschiktheid en de Wet Werkloosheidsvoorziening. Met de Algemene Bijstandswet, van Veldkamp en partijgenote Marga Klompé, als sluitstuk (1965). Algemene en werknemersverzeke-ringen, opgebracht uit geplafon-neerde premies, als aanvullingen op de collectieve voorzieningen die uit progressieve belastingop-brengsten werden gefinancierd. Met elkaar een evenwichtig pakket dat preludeerde op wat drie decennia later het *poldermodel* ging heten. Werkgevers en werk-nemers slagen er in ons land rede-lijk in om sociale arrangementen in het leven te roepen en die in zor-gelijke tijden weer in te snoeien – zie het Akkoord van Wassenaar uit 1982. Veldkamp kreeg om die reden in de jaren zeventig niet een volledig *verzorgingsstatelijke* rege-ling voor elkaar. Die kwam er wel in Denemarken, en al eerder in Bismarcks autoritaire verzekerings-staat die een dam opwierp tegen de opkomende arbeidersbeweging. Dat alles neemt niet weg dat in 1957, het jaar van de introductie van de AOW en een decennium vóór Veldkamp, het woord 'ver-zorgingsstaat' alvast was gedepo-neerd door de socioloog, senator en de eerste vrouw in de Sociaal-Economische Raad, Hilda Verweij-Jonker. Nu dus vijftig jaar geleden. Vraag twee: bestaan er meerdere verzorgingsstaten? Historisch en in verschillende landen en arrange-menten? Jawel. We kennen de twee uitersten van het residuele en het institutionele model (Richard Titmuss, Fabian-aanhanger). De

Deense socioloog Gosta Esping-Anderson maakte de klassieke driedeling van de liberale, de cor-poratistisch-conservatieve en de sociaaldemocratische verzorgings-staat. De eerste, ook wel het Angelsaksische model geheten, houdt het erop dat de economie en de arbeidsmarkt voldoende in staat zijn tot de dekking van risi-co's. Volgens de tweede grijpt de verzorgingsstaat pas in wanneer de primaire samenlevingsverbanden risico's niet kunnen bestrijden of ondervangen. En de sociaal-de-mocratische variant legt de klem-toon op de beschermende en her-verdelende functies door de staat. De corporatistisch-conservatieve en de sociaaldemocratische variant zijn allebei gestalten van het zoge-heten Rijnlandse model. 'De' verzorgingsstaat kunnen we dus niet anders dan breed definiëren. Zo deden bijvoorbeeld de Amerikanen Wilensky en Lebeaux, in hun befaamde handboek uit 1965. Volgens hen gaat het om 'door de overheid beschermde minimumnormen van inkomen, voeding, gezondheid, huisvesting en onderwijs, voor iedere burger gegarandeerd als een politiek recht, niet als liefdadigheid.' Onze eigen Piet Thoenes hield het in 1962 op 'de maatschappijvorm, die gekenmerkt wordt door een op democratische leest geschoeid sys-teem van overheidszorg, dat zich – bij handhaving van een kapitalis-tisch productiesysteem – garant stelt voor het collectieve sociale welzijn van haar onderdanen.' De verzorgingsstaat als herverde-lingsinstrument. Meer mensen meer kansen bieden, en wellicht

de onderklassen de meeste. Abram de Swaan voegde daar in 1989 iets opmerkelijks aan toe. Hij beschreef in vier eeuwen de ontwikkelingen in de Verenigde Staten, Pruisen, Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland inzake de inrichting van het onderwijs, de gezondheidszorg, het welzijn, sociale zekerheid en oudedagsvoorzieningen. De Swaan gaat in zijn *Zorg en de Staat* vooral in op de naoorlogse gevolgen van de bijbehorende collectivisering en civilisatie: de groei van liefdadigheid naar sociaal bewustzijn, en de expansie van de verzorgingsstaat en de professionalisering van de bijbehorende 'regimes'. Het welzijnsvertoog drukt beide volgens hem scherp uit. Minstens even belangrijk als het gedeelde inzicht dat de verzorgingsstaat wel betaald moet worden en de sterkste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen, acht De Swaan het feit dat de collectivisering van het welbegrepen eigenbelang deze arrangementen verteerbaar maakt. Met een beroep op innerlijke beschaving redt de verzorgingsstaat het niet. In zijn analyse schuiven verzorgingsstaat, beschaving en gebruikersutilitarisme soepel ineen, en om dwingende verzorgingsarrangementen blijvend van een brede legitimiteit te voorzien investeert de sociale staat volgens De Swaan in welzijnsvoorzieningen. Geen franje maar noodzaak. Tal van groepen moeten *erbij gehouden* worden, en *de boel bij elkaar*.

De verzorgingsstaat die aan praktisch-ideologisch onderhoud doet, en waar nodig aan zelfmedicatie.

Naast de levering van agogische diensten vervult de welzijnssector aldus een omvattende 'systemische' rol, als het agentschap of de zaakbehartiger van de verzorgingsstaat.

Daarmee zijn de *homeostaserisico's* van de verzorgingsstaat duidelijk. De kostendruk mag niet te hoog worden, net zomin als het aantal gebruikers te groot, de argumenten voor de collectivisering van arrangementen mogen het niet afleggen tegen die voor de individualisering, de privatisering en de vermarkting van verzekeringen en voorzieningen. Daarom opnieuw: wordt 'de' verzorgingsstaat vandaag afgeserveerd? Of hij nou 50, of 65, 100 of al 400 jaar bestaat. In Engeland, de uitvinder van de *welfare state*, werd dat proces 25 jaar geleden ingezet door Margaret Thatcher en voortgezet door haar opvolgers van verschillende politieke snit. Een revolutie in drie bedrijven, van straf conservatief via sociaaldemocratisch en neoliberal, zo vatte Simon Jenkins het kortelings samen.

De druk in ons land op de verzorgingsstaat beslaat eveneens een kwarteeuw. De weerstand ertegen is van recenter datum. Ze valt af te lezen uit de uitslag van de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 2006. De voorzitter van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Wim van de Donk, meldde over die uitslag in het tv-programma *Buitenhof* dat de verdedigers en de reparateurs van de verzorgingsstaat elk hun *contrapunt* hebben gekregen in nieuwe of stormachtig gegroeie-

de partijen: de VVD in de Partij voor de Vrijheid, het CDA in de ChristenUnie en de PvdA in de Socialistische Partij. Deze contra's verlangen correcties op de traditionele verdediging van én op de ingrepen in de verzorgingsstaat door de kabinetten-Kok en -Balkenende. In de verlichte media worden deze partijen alledrie conservatief genoemd, waar ze zich keren tegen Europa en tegen nieuwkomers, tegen abortus, euthanasie en homohuwelijk, en tegen enige modernisering van de verzorgingsstaat.

Musicologen kijken zoals bekend anders tegen het contrapunt aan dan sociologen. De eersten zien er wiskundige, zo niet wiskunstige (Hélène Nolthenius) variaties in, dissonanten zelfs die, aan het hoofdthema toegevoegd, het geheel een geraffineerde hogere harmonie verlenen (Bach). Sociologen denken met hetzelfde begrip in termen van heftige tegenstellingen die ook op een hoger niveau disharmoniëren met de hoofdtrend (Van Dale: 'verzetswaard tegen heersende waarden-systemen'). Men zie de koers van het Duitse sociologietijdschrift *Kontrapunkt*.

De verzorgingsstaat is ambitieus en ambivalent. Dat hij wankelt is, zeker voor Nederland, onzin. Maar zijn onderhoud vraagt wel een voortdurende schikking en herschikking, in het licht van de eisen van de tijd. Zes weken voor de verkiezingen bracht de WRR een welsprekend rapport uit, tevens te lezen als een advies aan een nieuw kabinet: *De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzeke-*

ren, verheffen en verbinden. De verzorgingsstaat heet in het eerste hoofdstuk een 'overgedetermineerd begrip'. Een aanduiding die ik alleen van Marx, Freud en Weber ken, en waarmee de WRR gezegd wil hebben dat de verzorgingsstaat een incrementeel product is waaraan geen *grand design* ten grondslag ligt, en die er dan ook in verschillende landen anders uitziet (zoals het fraaie hoofdstuk 4 van het rapport met een berg vergelijkend empirisch materiaal – Scandinavië, continentaal, Angelsaksisch, Zuid-Europese landen – aantoot).

De historisch gegroeide verzorgingsstaat plaatst ons in zijn huidige vormgeving voor interne en externe uitdagingen, stelt het rapport. *Externe*: de economische internationalisering, met gevolgen voor de werkgelegenheid en de sociale zekerheid, en de bijbehorende budgettaire en fiscale gevolgen. Externe prikkels ook die voortvloeien uit de Europese economische en politieke integratie. Zo stelt de Lissabon-agenda hoge eisen aan de *verheffingsfunctie* in Nederland, lees: de noodzaak van het opvoeren van de onderwijsparticipatie over de hele linie, vooral van die van nieuwkomers. Daar is, dunkt me, reden voor: ons land staat op de vierde plaats van onderen op de EU-ranglijst van de ongelijke onderwijskansen van allochtone en autochtone leerlingen (België doet het verreweg het beroerdst).

De WRR verdedigt de verheffingsambitie met kracht. Het aantal jongeren in ons land dat zonder startkwalificatie (geen mbo-2-

niveau) de school verlaat, scoort onrustbarend hoog op de EU-ranglijst, terwijl de publieke uitgaven in ons land aan het onderwijs (van basis- tot hoger onderwijs) en het gezinsbeleid (waaronder kinderopvang) tot de laagste van de lijst behoren. Het rapport bepleit hier een 'zachtmoedige meritocratie'. Zoals we die vroeger kenden in de onderwijssociologie.

Opwaartse mobiliteit en *talent scouting*, en er mag ook wel het nodige gerepareerd worden, bijvoorbeeld in het via het onderwijs praktiseren van solidariteit en sociale rechtvaardigheid, tegen een voortschrijdende 'diplomacratie' (de typering van het onderwijs als 'jouw investering in jouw toekomst' tekende ik in 1993 op uit de mond van de sociaaldemocratische onderwijsminister Jo Ritzen). Niet alleen verheffing krijgt voorrang in het WRR-rapport. Ook het overbruggen van sociale afstanden, oftewel de *verbindingsfunctie* van de verzorgingsstaat. Uiteraard tussen rijk en arm, zoals vanouds, nu ook tussen jong en oud (de demografische stress), en vooral tussen auto- en allochtonen. Telkens is in het rapport de *bridging*-functie aan de orde zoals Robert Putnam c.s. die in *Better Together* (2003) uiteenzetten: zoek naar kenmerken en activiteiten van gemeenschappelijkheid tussen deelgroepen, en leg daar bruggen aan. Neem de buurt: dáár komt sociaal kapitaal tot stand. Werk aan de winkel voor stadsdeel- en deelgemeenteprofessionals zoals buurt- en jongerenwerkers. In de brede school worden nog te weinig bruggen geslagen,

en ook de woon- en werksegregatie dragen heftig bij aan het tegengestelde.

Tegelijk met het WRR-rapport las ik het journalistieke verslag van Margalith Kleijwegt en Max van Weezel van vijftien jaar verwaarlozing van de verbindingsfunctie, het sociale-bruggenonderhoud. Deze auteurs schetsen met een vlotte pen hoe Nederland radicaal veranderde van een toegankelijk naar een ongeïnteresseerd, zo niet onverschillig land dat een oord werd van opgeklapte tegenstellingen waaraan de dienstdoende minister-president slechts met moraliserende rijmpjes het zijne wist bij te dragen. Wat daaruit is voortgekomen, in bijvoorbeeld Amersfoort en de Westelijke tuinsteden in Amsterdam – Rotterdam-Zuid laten de auteurs onbesproken – is achteraf gezien volstrekt voorspelbaar. Een even brede als lauwe toelatingspolitiek van gastarbeiders in de jaren zestig die bij de economische neergang van de jaren zeventig massaal werden weggepamperd in de WW, de WAO en de Bijstand, terwijl er aan hen geen integratie-eisen werden gesteld; ze kregen geen benul bijgebracht van de Nederlandse opvoeding en het onderwijs. Het grote-stedenbeleid, ooit zo kwiek vormgegeven door D66 (drie pijlers: economisch, fysiek en sociaal), werd gaandeweg de nek omgedraaid door steeds meer steden en buitenplaatsen tot de subsidieruif toe te laten. Zie verder de vermarkting van het integratiebeleid (want onttrokken aan de ROC's). PvdA-politici die geen oog hadden voor de beroerde huisves-

ting van migranten in rap verslechterende buurten. De opkomst van een tweede generatie die zich resistentieel overidentificeert met traditionele islamwaarden, of wat zij daarvoor houdt. En een minister van immigratie en integratie, de grootste voorkeursstemmentrekker aller tijden die tot dat alles krachtig bijdroeg.

De multiculturele verwildering is anno 2006 compleet, aldus Kleijwegt en Van Weezel in *Het land van haat en nijd*. En toch kunnen, beargumenteren zij, stadsdeel- en deelgemeentepolitici en opbouwwerkers met betrekkelijk weinig moeite en middelen de *bridging*-activiteiten van de wijkbewoners zelf ondersteunen. Putnam noemt dat *inside-out*-steun. Een deel van de bewoners brengt *bridging* naar hun andersculturele straatgenoten dagelijks in praktijk – elkaar groeten op straat, op elkaars kinderen passen, tijdens vakanties de huissleutels uitwisselen. Af en toe door actie te voeren voor het behoud van hun buurt. Met *linking*, naar ‘de politiek’, hebben bewoners minder op – en dat maakt de steun van bestuurders en opbouwwerkers aan de bruggenbouw door bewoners zelf alleen maar noodzakelijker.

Dit overbruggen van sociale afstanden rekent de WRR nadrukkelijk tot de verbindende verzorgingsstaat waar het rijk en arm, oud en jong, en interetnische verbindingen op school en op de werkvloer betreft, en in wijk en buurt. Dat blijkt onder meer uit de instemming die de Raad betuigt aan de overtuiging van De Swaan over de verzorgingsstaat die het

niet redt zonder investeringen in de praktisch-ideologische identificatie met de verzorgingsstaat. Laten we overigens de verbindingsfunctie op wijkniveau niet overdrijven. Uitgezonderd de minder mobiele, gehandicapten en alleenstaande ouders hebben bewoners nog wel andere, verder reikende oriëntaties dan de buurt. Ze reizen veel, ver buiten hun buurt, letterlijk en figuurlijk (mail, schotelantenne). Er zijn te veel vragen die een bovenwijkse, interstedelijke aandacht vragen.

Er is meer in beweging rond de (nationale) verzorgingsstaten. Al lijkt het er niet op. De genoemde internationale ontwikkelingen en uitdagingen speelden geen enkele rol in de recente verkiezingscampagnes. Weinig anders verging het de *interne*, binnenlandse uitdagingen waarop de WRR wijst. Aan de verheffings- en verbindingsfuncties van de verzorgingsstaat dienen tegenwoordig, volgens de onderzoekers, de twee klassieke functies van de verzorgingsstaat ondergeschikt te worden: verzorgen en verzekeren. Die twee zijn vanzelfsprekendheden geworden – waaraan niettemin ook nieuwe eisen gesteld moeten worden.

Bij de *verzorgingsfunctie* van de verzorgingsstaat attendeert het WRR-rapport op het ontstaan van een dubbele zorgkloof. Bij de kwantitatieve zorgkloof gaat het om de voorspelbaar toenemende zorg die samenhangt met de toegenomen levensverwachting en de vergrijzing (die behalve in een stad als Rotterdam nog versterkt wordt door de ontgroening). De kwalita-

tieve zorgkloof vraagt om meer professionalisering, een wellicht andere institutionele vormgeving van de zorg, ze stelt hogere eisen aan de kwaliteit van de dienstverlening, en vraagt meer zorg op maat.

Deze twee zorgkloven hangen uiteraard met elkaar samen. Alleen al omdat er in 2020 50% meer zorg geboden moet worden. Voor een deel valt die grotere vraag te beantwoorden met slimmer werken, betere huisvestingsarrangementen voor (aanstaande) zorgbehoeftigen, en met arbeidsmarkttechnische en faciliterende oplossingen (inderdaad: respectievelijk selectieve immigratie van jongeren en selectieve emigratie van ouderen). Maar de echte vernieuwing zal volgens de WRR moeten komen van het (verder) loslaten van de directe sturing van de *care*-sector via het huidige stelsel van aanbodfinanciering door dit nog verder om te bouwen naar een stelsel van vraagfinanciering. Het rapport geeft interessante voorbeelden van het verleggen van grenzen (meer aandacht voor informele zorg bijvoorbeeld) en van het aanboren van andere bronnen (meer deeltijders in de zorg, ook mannen, andere levensloopregelingen, het inzetten van onbenutte huisvestings- en fiscale faciliteiten). Het is, terzijde, nog maar de vraag of de nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) zal bijdragen aan het dichten van deze zorgkloven. En dan is er de *verzekeringfunctie*. De garantie die de verzorgingsstaat vooral sinds de jaren zestig kenmerkt. Verzekeren is een

doelmatige vorm van inkomensbescherming tegen risico's die kunnen leiden tot een voor individuen ondraaglijke schade, die bovendien ongelijk verdeeld zijn over verschillende bevolkingsgroepen (arbeidsongeschiktheid, langdurige werkloosheid) en waartegen niet individueel te sparen valt. Verzekeren wordt een taak van de overheid wanneer het voor de markt onmogelijk of onaantrekkelijk is, bijvoorbeeld als de risico's conjunctureel zijn en de dekking ervan het algemeen belang dient. Dat wil overigens niet zeggen dat de overheid geen 'dekkingssubgroepen' kan onderscheiden: burgers, zelfstandigen, werkgevers, werknemers; en al evenmin dat zij burgers niet kan verplichten (tot een auto- en een ziektekostenverzekering) of hen vermanen zich privé commercieel te verzekeren (brandverzekering). Ik heb uit het rapport bepaald niet de indruk opgedaan dat de WRR de verzekeringsfunctie wil uitbouwen. De Raad adviseert eerder het voortzetten van de reeds op gang gekomen verschuiving van een gegarandeerde inkomensbescherming naar participatie en naar de bevordering van de uitstroom uit 'passieve' regelingen.

Employability is dan de volgende stap, aldus het rapport: liever scholing dan uitkering ('preventie is de beste verzekering'). Tegelijk zouden de generatiegebonden neveneffecten van de oververzekerdheid van de 55-plussers en de onderverzekerdheid van jongeren en mensen in het spitsuur van hun werkzame leven aangepakt moeten worden.

Deze adviezen van de WRR op het

gebied van het verzekeren sporen met de praktijk van decennia. Kees Schuyt onderscheidt in een recente lezing over de dertig jaar die 'Van Algemene Bijstandswet naar Wet Werk en Bijstand' omspannen vier fasen van telkens zeven jaar: 'van een absolute beschermingsgarantie in 1965 via emancipatiekanaal [van m.n. gescheiden vrouwen met kinderen] en moreel gevaar [vanwege niet-bedoelde gaten in de wet] tot en met het ambivalente instrument voor een nog immer niet goed vlottende arbeidsmarkt in 2005 [van vangnet naar trampoline]' (Schuyt, 2006: 21; de invoeringen zijn van mij). De actuele en actieve verheffingsfunctie (meer onderwijs en opleiding voor alle jongeren tot 23 jaar, maar ook volwasseneneducatie) contrasteert hier met de passieve verzekeringsfunctie.

Er zijn meer raakvlakken van de verzekeringsfunctie en de drie andere. Een bevolkingspolitiek voert de Nederlandse verzorgingsstaat bij voorkeur niet, maar het faciliteren van de mogelijkheden om kinderen te krijgen en op te voeden is natuurlijk best mogelijk: door gratis kinderopvang (zie Scandinavië) en een fiscaal aantrekkelijke aanpak van de inkomensval die het krijgen van kinderen veroorzaakt. (In Denemarken is kinderopvang verplicht voor alleenstaande werklozen.) En er zijn er wel meer. De oververzekerdheid van de oudere generatie wordt nu al voorzichtig aangepakt door de beperking van de routes van vervroegde uittrekking van degenen die daarnaast een goed pensioen ontvangen: ouderen

werken nu al langer door, er komt een heel voorzichtige fiscalisering van de AOW – en als het nieuwe kabinet slim is, investeert het meer in het praktisch-ideologische draagvlak van de verzorgingsstaat. De vergrijzing en de ontgroening vragen om een aanpak van de bestaande pensioenvoorzieningen, en van de verzekerings- en omslagsystematiek van de verzorgingsstaat. Dat in de verkiezingsstrijd alleen de PvdA de noodzaak van een nieuwe beleidslijn aantoonde en haar lijsttrekker vervolgens als een schildpad het kopje schielijk introk, maakt een herbezinning niet minder onontkoombaar. De WRR attendeert op drie relevante gegevens: de gegroeide sociaal-culturele differentiatie, de toegenomen individualisering – gevarieerde leefstijlen en levenslopen – en de nieuwe gestalte van Nederland als middenklasseland. Enkele andere raakvlakken van de functies van de verzorgingsstaat zijn al uit het voorgaande af te leiden. De rem op vroegtijdige uittrekking mag geen argument vormen om jong-bejaarden met slopende banen niet te ontzien, laat staan de hand te lichten met een veel betere beroepsvoorbereiding van de 12- tot 23-jarigen die hun kansen op de arbeidsmarkt vergroot.

De Nederlandse verzorgingsstaat hoeft niet zo te blijven als hij nu is. Hij is niet willekeurig incrementeel, maar doordacht tijd- en conjunctuurgebonden en bij voorkeur geleid door heldere politieke inzichten. De harde strijd tegen vuil, behoeftigheid, ziekte, onwetendheid en ledigheid is gepas-

seerd door garanties voor zekerheid en zorg, en door pleidooien voor onderwijs en samenhang. Daarbij moeten we in aanmerking nemen dat de in- en externe uitdagingen het vermogen van de verzorgingsstaten in de EU in verschillende mate beïnvloeden om landseigen arrangementen in te richten en te onderhouden, en daarmee de kansen om een eigen koers te voeren. Wat betreft de externe (Europese, globale) uitdagingen – zorg en zekerheid – kan Nederland zich ook in de toekomst redelijk zelfstandig en onafhankelijk profileren, aldus de WRR, bij verheffen en verbinden kan dat niet zonder het risico te lopen zichzelf in de vingers te snijden. Nederland kan eisen stellen op het punt van verzorgen en verzekeren wanneer het door 'Europa' gevraagd wordt zijn *neen* tegen de Europese Grondwet (2005) te heroverwegen, aldus de Amsterdamse politicoloog Jos de Beus. Een slimme concessie van de contrapunten in ons land: die buitenlandse moeten afblijven van onze pensioenfondsen en onze ziektekostenverzekeraars mogen niet worden overgenomen door buitenlandse gokkapitalisten. Maar zover is (politiek) Nederland nog niet. De interne uitdagingen aan de verzorgingsstaat kregen in 2006 amper aandacht. De externe al helemaal niet. De lijsttrekkers meden ze consequent, en de media nagenoeg. Politici legden vooral hun oor te luisteren, vergrootten bij voorkeur de genoegens van hun deel van de kiezers en gingen met overdreven kleinigheden hun collega's te lijf.

Theater! Geen lijsttrekkers die hierover met elkaar en met de kiezers aan de praat gingen, hen probeerden te overtuigen en tegendraadse oplossingen niet schuwden. Dát is de taak van politici: de keuzen verdedigen van de afgelopen en de komende legislatuur. Ze lieten het na. Uit misplaatste vrees voor de kiezers die, zo blijkt uit de permanente 21 *minutes*-enquête, in meerderheid juist doordrongen zijn van de noodzaak van een grondige discussie over de genoemde binnen- en buitenlandse vragen aan de verzorgingsstaat! De bijdrage die de WRR met dit rapport levert aan het publieke debat, logenstrafte de angsthazerij van de protagonisten van de drie verkiezingscampagnes in deze eeuw en van de politieke debatten die het Europa-referendum begeleiden. In dit opzicht staat *De verzorgingsstaat herwogen* aan de zijde van de nuchtere meerderheid van de Nederlandse bevolking, die net als het WRR-rapport oog heeft voor de even historische als wisselende samenhang van de vier functies 'verzorgen', 'verzekeren', 'verheffen' en 'verbinden'. Het rapport: 'Waar tegenwoordig verzorgingsstaat bijna gelijkgesteld wordt met sociale zekerheid, blijkt bij nadere analyse dat het adequater is om te spreken over verschillende perioden waarin dan weer de ene functie sterk in de belangstelling stond, en dan weer de andere. Andere functies zijn in zo'n periode niet weg, maar blijven wat op de achtergrond. Verzekeren mag de afgelopen decennia sterk op de voorgrond treden, in eerdere perioden wissel-

den verzorgen, verheffen en verbinden elkaar af als de meest dominante functie in het maatschappelijk debat en het beleidsdiscours' (p. 51). Bedachtzaam is het rapport in al zijn scherpzinnigheid bovenal. Een oproep om bepaalde verzorgingsstatelijke zekerheden te heroverwegen is wat anders dan het presenteren van modieuze, halfbereedere verwachtingen ten aanzien van 'de markt', net zoals van de belofte van minder ambtenaren die tot nu toe steevast uitdraait op meer *quango's* (zelfstandige bestuursorganen), of de terughunkering naar communitaristische zeden die nooit bestaan hebben. Laat staan de troebele mix van dit trio. Die kunnen we alleen weerstaan door heldere politieke debatten.

LITERATUUR

- Henlock, E.P. (1965) 'The Poor Law Era. The Origins of the Social Services.' A Series of *New Society*, nr. 5. Londen: New Society.
- Jenkins, S. (2006) *Thatcher and Sons. A Revolution in Three Acts*. Londen: Allen Lane.
- Kleijwegt, M. & M. van Weezel (2006) *Het land van haat en nijd. Hoe Nederland radicaal veranderde*. Amsterdam: Vrij Nederland, Balans.
- Putnam, R., L.M. Feldstein & D. Cohen (2003) *Better Together: Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster.

Rossem, M. van (2006) 'Het pol-
dermodel in internationaal
perspectief'. In: M. van
Rossem, *Heeft geschiedenis
nut?* Utrecht: Het Spectrum,
p. 273-297.

Schuyt, K. (2006) 'Kameleontisch
beleid, stekelige wetenschap.'
In: SCP, *Werken op de grens
van wetenschap en beleid*.
Den Haag: SCP, p. 11-26.

Swaan, A. de (1989) *Zorg en de
Staat. Welzijn, onderwijs en
gezondheidszorg in Europa en
de verenigde Staten in de
nieuwe tijd*. Amsterdam: Bert
Bakker.

Thoenes, P. (1962) *De elite in de
verzorgingsstaat. Sociologische
proeve van een terugkeer naar
domineesland*. Leiden:
Stenfert Kroese.

Wilensky, H.L. & C.N. Lebeaux
(1965) *Industrial Society and
Social Welfare. The Impact of
Industrialization on the Supply
and Organization of Social
Welfare Services in the United
States*. New York: The Free
Press, 1965.

A.L.T. Notten

Bowen Paulle. **Anxiety and
Intimidation in the Bronx and the
Bijlmer. An ethnographic compa-
rison of two schools**. Amsterdam:
Dutch University Press, 2005,
312 p., € 24,50
ISBN 90 3619 332 0

Het boek is volgens de inleiding
een enigszins aangepaste versie
van het proefschrift van de auteur
met dezelfde titel als de ondertitel
van het hier besproken boek:

*Jeugdcriminaliteit in agogisch per-
spectief*. De doelgroep lijkt daar-
mee beperkt tot hulpverleners en
dat correspondeert met de mede-
deling op de achterflap: voor iede-
re hulpverlener. Dit doet het boek
tekort. Het leest zo gemakkelijk
weg dat het voor iedereen met
een interesse voor jeugdcriminali-
teit een absolute aanrader is.

In het februarinummer (2007) van
het *Maandblad voor Geestelijke
Volksgezondheid* (MGV) ver-
scheen een opmerkelijke boekbe-
spreking. De recensent bespreekt
een dissertatie waarin vier zorgver-
nieuwingsprojecten voor mensen
met langdurige, ernstige psychi-
sche beperkingen in de GGZ met
elkaar worden vergeleken. Over
de dissertatie worden harde noten
gekraakt: tussen de vier zorgver-
nieuwingsprojecten zijn slechts
marginale verschillen te ontdek-
ken; de meetinstrumenten die de
onderzoeker gebruikt, brengen de
subtiele veranderingen bij de cliën-
ten niet in beeld; de onderzoeker
erkent dat de beperkingen of han-
dicaps van cliënten samenhangen
met de omgeving, maar in het
onderzoek reduceert hij deze
omgeving tot de professionele

wereld van de projecten – alsof dit
de enige invloed is waaraan men-
sen blootstaan. De recensent komt
tot de conclusie dat de schrijver
van de dissertatie probeert om een
landschap te bekijken door het
sleutelgat van een deur. De ecolo-
gische validiteit van de studie is
met andere woorden twijfelachtig.
Maar erger nog, niemand hoeft uit
de resultaten van de dissertatie
lessen te trekken. Helaas geldt dit
dezer dagen voor een groot aantal
onderzoeksprojecten.

De hier besproken dissertatie van
Bowen Paulle, is precies het tegen-
deel. De ecologische validiteit is
juist het handelsmerk van deze
studie. Het boek is doordesemd
van praktijkvoorbeelden en bevat
waardevolle lessen voor leraren,
leerlingen, ouders, onderwijsin-
specteurs, politici, beleidsmakers
en onderzoekers. Juist om deze
redenen mag het boek van Paulle
niet onbesproken blijven.

Bowen Paulle beschrijft van bin-
nenuit hoe de sociale relaties op
twee middelbare scholen in twee
achterstandswijken in New York en
in Amsterdam begrepen kunnen
worden. Paulle ging 'under cover'
en werkte van 1996 tot 2002 als
onderwijzer op twee 'zwarte'
scholen in respectievelijk de Bronx
en de Bijlmer en verrichtte er etno-
grafisch onderzoek. De emoties,
de 'collectieve elektriciteit', de
dreiging, het flirten, het machoge-
drag, de ongeschreven regels, de
informele relaties, de coalities, de
lichaamstaal, worden met veel
gevoel voor contexten weergege-
ven. Het boek begint meteen met
een ijzingwekkende sfeertekening